

บทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน
ของประเทศไทย

Roles of Monk Teachers in Buddhist Subject Teaching
in Thai Basic Education Curriculum

พุทธรักษ์ ปราบนอก¹, วัชรพล ศิริสุวิไล², พระครูสุธีจริยวัฒน์³,
พระมหาสมบัติ คุณะโสโก⁴, กระเศียร อาภาสุวรรณ⁵,
ปัญญา คล้ายเดช⁶ และ สกน ลิสีคำ⁷

Puttharak Prabnok¹, Watcharapong Sirisuwilai², Phrakhrusutheejaritawat³,
Phramaha Sombat Kunesako⁴, Krasien Arkasuwan⁵,
Panya Klaydesh⁶ and Saka Leesikam⁷

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์^{1,2}

มหาวิทยาลัยขอนแก่น^{1,2}

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน^{3,4,5}

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย⁶

โรงเรียนบ้านดอน (สหรัฐ-ราษฎร์นุเคราะห์)⁷

Author for Correspondence: Email: sakorn2514@gmail.com

บทคัดย่อ

โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนได้รับการอุดหนุนจากรัฐบาลโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้พระภิกษุได้เข้าไปพัฒนาศีลธรรมของนักเรียน บทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนประกอบด้วยการสอนวิชาพุทธศาสนาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน การนำผู้เรียนฝึกสมาธิ และทำพิธีทางพุทธศาสนา สอนหรือทบทวนธรรมศึกษาให้แก่นักเรียนเพื่อเข้าสอบธรรมศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย และให้การสนับสนุนโรงเรียนวิถีพุทธโดยการสอนวิชาพุทธศาสนาบูรณาการเข้าสู่วิถีชีวิตให้แก่ นักเรียนชาวพุทธ

บทบาทหน้าที่ของพระสอนศีลธรรมเน้นไปที่การสอนวิชาพุทธศาสนาเป็นหลัก ทำให้เกิดประเด็นคำถามว่า บทบาทหน้าที่ดังกล่าวเป็นการสอนศีลธรรมตามวัตถุประสงค์ของโครงการหรือไม่ เพราะการสอนวิชาพุทธศาสนาเพื่อเข้าสู่ระบบการวัดผลและประเมินผล ทำให้เน้นการสอนเนื้อหาในเชิงความจำมากกว่ากระบวนการสร้างหรือพัฒนาศีลธรรมให้แก่ผู้เรียน

พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจึงควรมีบทบาทหน้าที่ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่สามารถพัฒนาศีลธรรมของผู้เรียนมากกว่าเน้นสอนเนื้อหาทางพุทธศาสนา โดยการนำปฏิบัติเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะในการคิดเชิงวิพากษ์ในประเด็นทางศีลธรรม

คำสำคัญ พระสงฆ์, การสอน, ศีลธรรม

Received: 11/11/62, **Revised:---** **Accepted:**24/11/62

Abstract

The project entitled, “Monk Teachers in Teaching Morality” which receives financial support from the Thai government aims to encourage Buddhist monks to take part in teaching morality to Thai students. In this respect, the general responsibilities of Buddhist monks are to 1) teaching Buddhist described subjects in basic education curriculum, 2) leading the practice of meditation, 3) conducting Buddhist ceremonies, 3) giving tutorials to students who prepare to take access exam into the Buddhist Education Program of Buddhist clergy curriculum, as well as 4) supporting Buddhist oriented schools through teaching subjects that Buddhist subjects which are integrated into everyday life of the students.

Currently, however, it has been witnessed that only the one role of classroom teaching has been focused. This leads to a question, “whether this way of moral teaching is follow the project objective or not”, because teaching for measurement and evaluation system improve only student’s memory skill not the process of creating or developing their morality.

Having a teaching role in schools, it is suggested that monk teachers should create student’s learning activities to develop their morality by creating their critical thinking skill and motivating them to criticize on moral issues, not just tutorial Buddhist content only.

Keywords : Monk, Morality, Teaching

บทนำ

ในยุคปัจจุบัน สังคมทั้งหลายในโลกถูกเชื่อมโยงเข้าด้วยกัน อันเป็นผลมาจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศ การสื่อสาร และการคมนาคมขนส่ง ทำให้สังคมที่อยู่ในภูมิภาคต่าง ๆ ของ

โลก สามารถติดต่อสื่อสารกันได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว หรือที่นิยมเรียกกันว่า “โลกาภิวัตน์ (globalization)” ปัจจัยดังกล่าวจึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมหลายประการ ปรากฏการณ์ที่เห็นได้อย่างชัดเจน คือ ความเจริญทางด้านวัตถุและการให้ความสำคัญต่อคุณค่าของสิ่งรอบกายภายนอกมากกว่าคุณค่าที่แท้จริงภายในจิตใจ จากปรากฏการณ์ดังกล่าวก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ขึ้นในสังคมอย่างมากมาย เพราะวิถีการดำรงชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปอันเนื่องมาจากกระแสโลกาภิวัตน์ตามที่กล่าวไปข้างต้น

ปัญหาสังคมในปัจจุบันได้ทวีความรุนแรงและเกิดได้หลากหลายรูปแบบมากขึ้น สาเหตุหลักของปัญหาส่วนหนึ่งมาจากสภาพแวดล้อมและความเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสของความโลภและความโกรธ จะเห็นได้จากพฤติกรรมของคนในสังคมที่ปรารถนาฝึกฝนในสิ่งที่ตนพึงอยากจะได้ บางครั้งความปรารถนาดังกล่าวมีปริมาณที่มากเกินไปจนความพอเพียงจะหยั่งรู้และคำนึงถึงความผิชอบชั่วดีจนก่อให้เกิดปัญหาในสังคมต่าง ๆ ตามมา เช่น การปล้นธนาคาร การข่มขืนกระทำชำเรา การฉกชิงวิ่งราว การฉ้อโกง เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ล้วนเกิดขึ้นมาจากกระแสของความโลภทั้งสิ้น นอกจากนี้ ปัญหาความรุนแรงต่าง ๆ ในสังคม เช่น ความขัดแย้งกันทางการเมือง การทะเลาะวิวาท การทำร้ายกัน การยกพวกตีกัน การฆ่ากัน เป็นต้น ก็เป็นพฤติกรรมที่เกิดจากกระแสของความโกรธ ปัญหาสังคมดังกล่าวล้วนเกิดมาจากการขาดจิตสำนึกทางจริยธรรม ทำให้แสดงพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดปัญหาในสังคม

ประเทศไทยมีรากฐานทางสังคมส่วนใหญ่มาจากพุทธศาสนา คนไทยเชื่อว่า การได้ศึกษาหลักธรรมทางพุทธศาสนาจะทำให้คนสามารถพัฒนาตนเองให้เป็นคนดีได้ บุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการอบรมปลูกฝังจริยธรรมให้แก่คนในสังคมชาวพุทธก็คือพระสงฆ์ ด้วยเหตุนี้พระสงฆ์จึงได้รับการยกย่องและเคารพในฐานะผู้ที่มีความรู้และความประพฤติที่ดี ดังจะเห็นได้จากการศึกษาในสมัยก่อนก็เริ่มต้นขึ้นที่วัด บุคคลที่ทำการสอนก็คือพระสงฆ์ แม้ในปัจจุบันจะมีการแยกการศึกษาออกมาจากระบบวัดแล้วก็ตาม แต่ระบบการศึกษาของไทยก็ยังให้ความสำคัญต่อการศึกษาพุทธศาสนาอยู่เช่นเดิม จึงกำหนดให้มีการศึกษาวิชาพุทธศาสนาในโรงเรียนขึ้น เพื่อปลูกฝังและพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน และส่วนใหญ่ก็ใช้ครูที่เป็นฆราวาสทำหน้าที่สอนวิชาพุทธศาสนา ไม่ได้มีพระสงฆ์เข้าไปทำหน้าที่สอนพุทธศาสนาในโรงเรียนอย่างที่เคยทำมาแล้วในอดีต

ในปัจจุบัน องค์การภาครัฐได้เล็งเห็นความสำคัญของสถาบันพระพุทธศาสนาในการทำหน้าที่สั่งสอนเยาวชนให้เป็นผู้มีศีลธรรมและจริยธรรมมากยิ่งขึ้น ในปีพุทธศักราช 2548 กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรมจึงได้ดำเนินการจัดตั้งโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนขึ้น ซึ่งได้รับการอุดหนุนงบประมาณเป็นค่าใช้จ่ายในโครงการจากรัฐบาล ต่อมาได้ทำข้อตกลงความร่วมมือกับกระทรวงศึกษาธิการเพื่อนำพระไปสอนในโรงเรียนเฉพาะที่สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยมีเป้าหมายเพื่อให้พระสงฆ์ได้เข้าไปสอนศีลธรรมในโรงเรียนอันจะเป็นการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนให้ดีขึ้น โดยมีฐานคิดที่สำคัญก็คือพระสงฆ์สามารถปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้แก่เยาวชนได้ดีกว่าชาวบ้านทั่วไป

ดังนั้น ประเด็นที่จะนำเสนอในบทความนี้จึงมี 3 ประการ ได้แก่ ประการที่หนึ่งโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนคืออะไร ประการที่สองบทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเป็นอย่างไร และประการที่สามการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนมีความจำเป็นหรือไม่ ตามลำดับดังต่อไปนี้

โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

ในปีพุทธศักราช 2548 กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรมได้ดำเนินการจัดตั้งโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โดยแรกเริ่มรัฐบาลได้จัดสรรงบประมาณเพื่ออุดหนุนให้เป็นค่าใช้จ่ายถวายพระสงฆ์ที่เข้าไปสอนศีลธรรมในสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้แก่ ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และระดับอาชีวศึกษาทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ต่อมา กระทรวงวัฒนธรรมได้ทำข้อตกลงความร่วมมือกับกระทรวงศึกษาธิการซึ่งต้องการครูพระไปสอนในโรงเรียนเฉพาะที่สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ไม่น้อยกว่า 58,073 รูป โดยเฉพาะโรงเรียนวิถิพุทธ ซึ่งมีจำนวนมากกว่า 10,000 แห่งทั่วประเทศ ดังนั้น กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรมได้วิเคราะห์เหตุผลตามความจำเป็นและบริบทที่เกี่ยวข้องทุกด้านแล้วจึงมีแนวคิดในการขยายครูพระให้เข้าไปสอนในโรงเรียน เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของกระทรวงศึกษาธิการ ครอบคลุมพื้นที่ทั่วประเทศ คือ 1 ตำบล ต่อ 1 ครูพระสอนศีลธรรม โดยจะขยายเพิ่มขึ้นอีก 4,000 รูปเพื่อเป็นการนำร่อง จากนั้นได้เสนอของบประมาณจากรัฐบาล เพื่ออุดหนุนเป็นค่าใช้จ่ายของพระสอนศีลธรรมต่อเดือน และเป็นค่าดำเนินการจัดทำหนังสือ อุปกรณ์เกี่ยวกับการเรียนการสอน เพื่อให้สาธารณชนทั่วประเทศเห็นความสำคัญของพระสงฆ์ โดยมุ่งเน้นประโยชน์ที่จะได้รับ คือ ผู้เรียน ที่เป็นเด็ก เยาวชน นักเรียน และนักศึกษา (สำนักงานพระสอนศีลธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560)

ต่อมาในปีงบประมาณ 2551 กรมการศาสนาได้อนุมัติการบริหารโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนพร้อมงบประมาณให้กับกระทรวงศึกษาธิการรับดำเนินการ และได้มอบหมายให้มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง 2 แห่งรับมาดำเนินการต่อ โดยจัดเข้าในพันธกิจประเภทงานให้บริการวิชาการ แก่ชุมชน ได้มีการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 5 หน่วยงาน ได้แก่ (1) มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง 2 แห่ง คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งมีพระสงฆ์ที่มีความพร้อมและมีพระที่สอนอยู่ในสถานศึกษาต่าง ๆ อยู่แล้ว (2) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ มีศึกษานิเทศก์และสถานศึกษาหรือโรงเรียนที่มีความต้องการพระสอนศีลธรรม (3) กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม มีสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดซึ่งเป็นผู้ดูแลโครงการ ฯ มาแต่แรกเริ่ม (4) สำนักงานพุทธศาสนาแห่งชาติ มีผู้อำนวยการพุทธศาสนา จังหวัดเป็นผู้ส่งเสริมพระสอนศีลธรรมที่เข้าไปทำการสอนในโรงเรียน และ (5) คณะสงฆ์ประกอบด้วยเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัดที่ปกครองดูแลพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนทั่วประเทศ (เรืองเดิม, 2560)

มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง เมื่อได้รับมอบโครงการพร้อมทั้งงบประมาณพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมาแล้ว เพื่อให้การดำเนินงานโครงการพระสอนฯ มีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์อันพึงประสงค์แก่นักเรียน โดยนักเรียนจะต้องได้รับการปลูกฝังในเรื่องคุณธรรมจริยธรรมจากพระสอนศีลธรรมโดยตรง และคุ้มค่ากับงบประมาณที่ได้รับมากที่สุด จึงได้เตรียมแผนปฏิบัติการรองรับการดำเนินการโครงการ ฯ อย่างเป็นระบบ และได้ดำเนินการประสานงานกับคณะสงฆ์ สถานศึกษา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยได้มีการประชาสัมพันธ์โครงการ ฯ และจัดอบรมถวายความรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนทั่วประเทศ เพื่อสร้างศักยภาพในการทำงานให้เป็นที่ยอมรับของสถานศึกษา และเพื่อปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้กับนักเรียนได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมทางพุทธศาสนาอย่างถูกต้องพร้อมกับมีความประพฤติที่ดีงาม

กระบวนการบริหารโครงการพระสอนศีลธรรมของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองประกอบด้วยการจัดประชุมคณะกรรมการโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน การจัดตั้งศูนย์ปฏิบัติการหรืออำนวยการโครงการพระสอนศีลธรรมทั่วประเทศ การปฐมนิเทศพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนทั่วประเทศ การสัมมนาเชิงปฏิบัติการเข้มข้นวิทยากรแกนนำโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน การอบรมพัฒนาเพิ่มประสิทธิภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน การจัดทำคู่มือ หนังสือการจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธรูป พ.ศ. 2544 และพัฒนาเว็บไซต์โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน การวิจัย การนิเทศ และการติดตามประเมินผล การจัดถวายค่าตอบแทน การรับสมัคร และการคัดเลือกพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนทั่วประเทศ (เรื่องเดิม, 2560)

สรุปได้ว่า โครงการพระสอนศีลธรรมเกิดขึ้นจากความพยายามที่จะพัฒนาศีลธรรมและจริยธรรมของนักเรียนในสถานศึกษาตั้งแต่ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาและระดับอาชีวศึกษา โดยมีฐานความคิดว่าศีลธรรมและจริยธรรมมีความเกี่ยวเนื่องอย่างใกล้ชิดกับพุทธศาสนา การกำหนดให้เรียนวิชาพุทธศาสนาในโรงเรียนจะเป็นการพัฒนาศีลธรรมจริยธรรมแก่ผู้เรียนได้ บุคคลที่จะทำหน้าที่สอนวิชาพุทธศาสนาและสามารถปลูกฝังศีลธรรมและจริยธรรมของนักเรียนได้ดีกว่าครูผู้สอนทั่วไปที่เป็นฆราวาส ก็คือ พระภิกษุสงฆ์ เพราะท่านมีความรู้เกี่ยวกับศีลธรรมและจริยธรรมอย่างลึกซึ้ง อีกทั้งรูปแบบการครองตนในฐานะเป็นนักบวชก็น่าเคารพเลื่อมใสมากกว่า โครงการดังกล่าวจึงมีการกำหนดแผนการในการดำเนินงาน มีระบบการคัดเลือก และมีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของพระสอนศีลธรรมที่ชัดเจน อาจกล่าวได้ว่า โครงการครูพระสอนศีลธรรมได้รับการคาดหวังจากรัฐว่าจะช่วยปลูกฝังศีลธรรมและจริยธรรมให้แก่เยาวชนของชาติได้เป็นอย่างดี จึงทำให้เกิดประเด็นที่ผู้เขียนต้องการนำเสนอในบทความนี้ว่า บทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเป็นอย่างไร การทำหน้าที่ของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการหรือไม่ ทั้งนี้ก่อนที่จะวิเคราะห์ประเด็นดังกล่าว จะนำเสนอสาระการเรียนรู้ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรมตามระเบียบการศึกษาขั้นพื้นฐานของประเทศไทย เพื่อแสดงให้เห็นว่าพระที่ไปสอนศีลธรรมจริยธรรมในโรงเรียนจะต้องสอนเนื้อหาในประเด็นใดบ้าง

สาระการเรียนรู้ ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรมในระบบการศึกษาขั้นพื้นฐานของไทย

กระทรวงศึกษาธิการได้ออกคำสั่งให้ใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ซึ่งมีมาตรฐานการเรียนรู้จำนวน 8 ด้าน โดยเฉพาะการเน้นให้ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์นั้น หลักสูตรฯ ได้กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม โดยสาระการเรียนรู้ที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ได้แบ่งมาตรฐานการเรียนรู้ออกเป็น 2 ประการในระดับประถมศึกษา มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1) มาตรฐาน ส 1.1 ระบุไว้ว่า รู้ และเข้าใจประวัติ ความสำคัญ ศาสนา หลักธรรมของพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือและศาสนาอื่น มีศรัทธาถูกต้อง ยึดมั่น และปฏิบัติตามหลักธรรม เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข (กระทรวงศึกษาธิการ, 2554) กำหนดเนื้อหาของศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรมที่ผู้เรียนระดับประถมศึกษาจะต้องเรียนรู้ ได้แก่ พุทธประวัติหรือประวัติของศาสนาที่ตนนับถือโดยสังเขป แบบอย่างการดำเนินชีวิตและข้อคิดจากประวัติพระสาวก ชาดก เรื่องเล่า และศาสนิกชนตัวอย่างตามที่กำหนด ความสำคัญของพระพุทธรูปศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือในฐานะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมและหลักในการพัฒนาชาติไทย ความหมาย ความสำคัญและการเคารพพระรัตนตรัย หลักไตรสิกขาและโอวาท 3 ในพุทธศาสนาหรือหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนด การสวดมนต์แผ่เมตตา การมีสติที่เป็นพื้นฐานของสมาธิในพุทธศาสนา หรือพัฒนาจิตตามแนวทางศาสนาที่ตนนับถือ องค์ประกอบและความสำคัญของพระไตรปิฎกหรือคัมภีร์ของศาสนาที่ตนนับถือ การปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสมต่อศาสนวัตถุ ศาสนสถานและศาสนบุคคลของศาสนาอื่น ๆ ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือเพื่อการพัฒนาตนเองและสิ่งแวดล้อม และเพื่อแก้ปัญหาอบายมุขและสิ่งเสพติด ลักษณะสำคัญของศาสนาพิธีกรรมของศาสนาอื่น ๆ และปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสมเมื่อเข้าร่วมพิธี

2) มาตรฐาน ส 1.2 ระบุไว้ว่า เข้าใจ ตระหนักและปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดี และดำรงรักษาพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ (เรื่องเดิม, 2554) กำหนดให้นักเรียนชั้นประถมศึกษาต้องบำเพ็ญประโยชน์ต่อวัด หรือศาสนสถานของศาสนาที่ตนนับถือ แสดงตนเป็นพุทธมามกะหรือแสดงตนเป็นศาสนิกชนของศาสนาที่ตนนับถือ เห็นคุณค่าและปฏิบัติตนในศาสนพิธีกรรมและวันสำคัญทางศาสนาได้อย่างถูกต้อง อภิปรายประโยชน์ที่ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา ปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมต่อสาวก ศาสนสถาน ศาสนวัตถุของศาสนาที่ตนนับถือ สามารถอภิปรายความสำคัญและมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาศาสนสถานของศาสนาที่ตนนับถือ สามารถจัดพิธีกรรมตามศาสนาที่ตนนับถืออย่างเรียบง่ายและมีประโยชน์ อธิบายความรู้เกี่ยวกับสถานที่ต่าง ๆ ในศาสนสถาน มีมารยาทของความเป็นศาสนิกชนที่ดี

ส่วนในระดับมัธยมศึกษาที่มีการแบ่งมาตรฐานการเรียนรู้ ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรมออกเป็น 2 ประการเช่นเดียวกับระดับประถมศึกษา แต่มีรายละเอียดของเนื้อหาที่ระบุให้เรียนแตกต่างกัน ดังต่อไปนี้

1) มาตรฐาน ส 1.1 ระบุเนื้อหาของศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรมที่ผู้เรียนระดับมัธยมศึกษาจะต้องเรียนรู้ ได้แก่ ความสามารถในการอธิบายการเผยแผ่พุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือสู่ประเทศไทย วิเคราะห์ความสำคัญของพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือที่มีต่อสภาพแวดล้อมในสังคมไทยรวมทั้งการพัฒนาตนเองและครอบครัว อภิปรายความสำคัญของพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและการพัฒนาอย่างยั่งยืน วิเคราะห์พุทธประวัติ วิเคราะห์และประพาดิตนตามแบบอย่างการดำเนินชีวิตและข้อคิดจากประวัติสาวก ชาตก เรื่องเล่า และศาสนิกชนตัวอย่างตามที่กำหนด อธิบายโครงสร้างและสาระสังเขปของพระไตรปิฎก หรือคัมภีร์ของศาสนาที่ตนนับถือ อธิบายคุณของพระรัตนตรัยและข้อธรรมสำคัญในกรอบอริยสัจ 4 หรือหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนด สามารถเห็นคุณค่าและนำไปพัฒนาแก้ปัญหาของตนเอง ครอบครัว ปัญหาของชุมชนและสังคม เห็นคุณค่าการพัฒนาจิตเพื่อการเรียนรู้และการดำเนินชีวิตด้วยวิถีคิดแบบโยนิโส มนสิการ หรือการพัฒนาจิตตามแนวทางของศาสนาที่ตนนับถือ สวดมนต์แผ่เมตตา บริหารจิตและเจริญปัญญาด้วยอานาปานสติ หรือตามแนวทางศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนด วิเคราะห์และปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางศาสนาที่ตนนับถือในการดำรงชีวิตแบบพอเพียง และดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมเพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข วิเคราะห์เหตุผลความจำเป็นที่ทุกคนต้องศึกษาเรียนรู้ศาสนา การปฏิบัติตนต่อศาสนิกชนอื่นในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม วิเคราะห์การกระทำของบุคคลที่เป็นแบบอย่างด้านศาสนสัมพันธ์และนำเสนอแนวทางการปฏิบัติของตนเอง วิเคราะห์การปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางศาสนาที่ตนนับถือเพื่อการดำรงตนอย่างเหมาะสมในกระแสความเปลี่ยนแปลงของโลกและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข วิเคราะห์ความแตกต่างและยอมรับวิถีการดำเนินชีวิตของศาสนิกในศาสนาอื่น ๆ วิเคราะห์หลักธรรมสำคัญในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขของศาสนาอื่น ๆ และชักชวนส่งเสริมสนับสนุนให้บุคคลอื่นเห็นความสำคัญของการทำความดีต่อกัน เสนอแนวทางการจัดกิจกรรมความร่วมมือของทุกศาสนาในการแก้ปัญหาและพัฒนาสังคม (เรื่องเดิม, 2554)

2) มาตรฐาน ส 1.2 กำหนดให้นักเรียนระดับมัธยมศึกษาต้องบำเพ็ญประโยชน์ต่อศาสนสถานของศาสนาที่ตนนับถือ ปฏิบัติตนเหมาะสมต่อบุคคลต่าง ๆ ตามหลักศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนด จัดพิธีกรรมและปฏิบัติตนในศาสนพิธีกรรมได้ถูกต้อง สามารถอธิบายประวัติความสำคัญและปฏิบัติตนในวันสำคัญทางศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนด อธิบายความแตกต่างของศาสนพิธีตามแนวปฏิบัติของศาสนาอื่น ๆ เพื่อนำไปสู่การยอมรับและความเข้าใจซึ่งกันและกัน แสดงตนเป็นพุทธมามกะหรือแสดงตนเป็นศาสนิกชนของศาสนาที่ตนนับถือ นำเสนอแนวทางการธำรงรักษาศาสนาที่ตนนับถือ ปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดีต่อสมาชิกในครอบครัวและคนรอบข้าง แสดงตนเป็นพุทธมามกะหรือแสดงตนเป็นศาสนิกชนของศาสนาที่ตนนับถือ วิเคราะห์หลักธรรมคตินิยมที่เกี่ยวข้องเนื่องกับวันสำคัญทางศาสนาและเทศกาลที่สำคัญของศาสนาที่ตนนับถือ และปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้อง สัมมนาและเสนอแนะแนวทางในการธำรงรักษาศาสนาที่ตนนับถืออันส่งผลถึงการพัฒนาชาติ และโลก (เรื่องเดิม, 2554)

สรุปได้ว่า มาตรฐานการเรียนรู้ของสาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม กำหนดให้นักเรียน ศึกษาเนื้อหาที่ประกอบด้วยความสำคัญของพุทธศาสนาและศาสนาที่ตนนับถือ พุทธประวัติหรือ ประวัติศาสดาที่ตนนับถือ ประวัติพุทธสาวก หลักธรรมทางพุทธศาสนาหรือหลักธรรมที่ตนนับถือ การ สวดมนต์แผ่เมตตา การบริหารจัดการและเจริญปัญญา การปฏิบัติตามหลักธรรมทางพุทธศาสนาหรือ ศาสนาที่ตนนับถือ การปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดี การสัจจมาและเสนอแนะแนวทางในการดำรง รักษาพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถืออันส่งผลถึงการพัฒนาดตนเอง ประเทศชาติ และโลก การ ยอมรับความแตกต่างในการนับถือศาสนา แนวทางในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคมที่เป็นพหุ นิยมทางศาสนา จะเห็นได้ว่า แม้มาตรฐานการเรียนรู้ของสาระที่ 1 เน้นให้ศึกษาศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม แต่เนื้อหาที่ให้เรียนรู้เน้นหนักไปที่ศาสนาโดยเฉพาะพุทธศาสนาเป็นหลัก ดังนั้น ประเด็น ที่จะนำเสนอเป็นลำดับถัดไป คือ บทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนว่าเป็นอย่างไร และพระได้ เข้าไปสอนศีลธรรมตามความคาดหวังของโครงการหรือไม่

บทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

คำว่า “บทบาท” มีความหมายว่า บทบาท (บทบาท) น. การทำทำตามบท, การทำตามบท, โดยปริยายหมายความว่า การทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ เช่น บทบาทของพ่อแม่ บทบาทของครู (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546) นั้นแสดงว่า บทบาทคือการกระทำหน้าที่ตามที่กำหนดขึ้นตามสถานะของ แต่ละบุคคล ดังนั้นบทบาทจะเกี่ยวข้องกับหน้าที่ กล่าวคือ การกระทำหน้าที่ จะเห็นได้จากคำที่นิยม ใช้กันเสมอ นั่นคือ คำว่า “บทบาทหน้าที่” หากเราพิจารณาจากคำจำกัดความดังกล่าว คำว่า บทบาท หมายถึง การกระทำ ส่วนคำว่า หน้าที่ หมายถึง กิจที่จะต้องทำด้วยความรับผิดชอบ (เรืองเดิม, 2546) ซึ่งคำว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง การยอมรับตามผลทั้งที่ดีและไม่ดีในกิจการที่ตนได้ทำลงไปหรือที่ อยู่ในความดูแลของตน (เรืองเดิม, 2546) จะเห็นได้ว่า คำว่า หน้าที่ มักจะมาควบคู่กับคำว่า รับผิดชอบเสมอ เมื่อมีหน้าที่ก็ต้องมีความรับผิดชอบ เพราะการกระทำสิ่งใดลงไปก็ต้องรับผิดชอบต่อ การกระทำไม่ว่าจะดีหรือไม่ดี ดังนั้น บทบาทของพระสอนศีลธรรม จึงหมายถึงการกระทำหน้าที่ตามที่ กำหนด นั่นคือ การสอนศีลธรรม

ตามมติที่ประชุมคณะกรรมการดำเนินงานโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ในคราว ประชุมครั้งที่ 8/2557 เมื่อวันที่ 9 กันยายน 2557 ได้กำหนดบทบาทหน้าที่ของการเป็นพระสอน ศีลธรรมในโรงเรียนไว้ 4 ประการ ได้แก่ (1) สอนสาระการเรียนรู้วิชาพุทธศาสนาตามมาตรฐาน หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยการสอนตาม มาตรฐานการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม (2) เป็นผู้นำนักเรียน เข้าสู่การฝึกสมาธิ บริหารจิต เจริญปัญญา และทำพิธีทางพุทธศาสนา (3) สอนหรือทบทวนธรรม ศึกษาให้แก่แก่นักเรียนและผู้สนใจทั่วไปเพื่อเข้าสอบธรรมศึกษาประจำปี และ (4) ส่งเสริมสนับสนุน

โรงเรียนวิสุทธิพุทธโดยการสอนวิชาพุทธศาสนาบูรณาการเข้าสู่วิถีชีวิตจริงให้นักเรียนชาวพุทธ คือ มีศีล สมาธิ ปัญญา (สำนักงานพระสอนศีลธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2560)

แม้จะกำหนดบทบาทหน้าที่ของพระสอนศีลธรรมออกเป็น 4 ประการก็ตาม แต่ภารกิจหลักก็คือการสอนวิชาพุทธศาสนาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพราะต้องมีรายงานการปฏิบัติงานตามที่ได้ไปสอนในโรงเรียนต่าง ๆ ในแต่ละปีการศึกษา แสดงให้เห็นว่า การที่พระเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนวิชาพุทธศาสนา หรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาแล้วได้รับการนิยามว่าเป็นการสอนศีลธรรมทั้งสิ้น ประเด็นที่จะต้องตั้งคำถามก็คือ ภารกิจทั้ง 4 ประการดังกล่าวจัดเป็นการสอนศีลธรรมหรือไม่ เนื่องจากเนื้อหาที่ระบุไว้ในสาระการเรียนรู้ศาสนา ศีลธรรมจริยธรรมในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ส่วนใหญ่เน้นหนักไปที่เนื้อหาของศาสนามากกว่าศีลธรรมจริยธรรม พระสงฆ์ที่ไปสอนในสถานศึกษา จึงมีหน้าที่ทำการสอนตามที่สถานศึกษาได้กำหนดไว้ กล่าวคือ การสอนวิชาพุทธศาสนา เพราะฉะนั้นการสอนก็ต้องเป็นไปตามแผนการสอนที่กำหนดไว้ในแต่ละประเด็นของเนื้อหา ทำให้ไม่แตกต่างจากครูทั่วไปที่ทำหน้าที่สอนวิชาพุทธศาสนาในสถานศึกษาต่าง ๆ ที่ไม่มีพระไปทำหน้าที่สอน จึงไม่สามารถเป็นหลักประกันหรือสรุปได้ว่า การที่พระไปสอนในโรงเรียนจะเป็นการสอนศีลธรรมตามที่สังคมคาดหวังไว้หรือไม่ เนื่องจากหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานได้กำหนดเนื้อหาสาระการเรียนรู้เอาไว้อย่างชัดเจนแล้ว

ผู้เขียนมีข้อสังเกตว่า การใช้คำว่า “พระสอนศีลธรรม” จำเป็นจะต้องมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนในการสอนศีลธรรมมากกว่าการสอนวิชาพุทธศาสนาในโรงเรียน สิ่งสำคัญก็คือเราจะต้องกำหนดให้ได้เสียก่อนว่า คำว่า “ศีลธรรมจริยธรรม” ที่ต้องการสั่งสอนอบรมและปลูกฝังให้นักเรียนนั้นคืออะไร ต้องแยกคำว่า “ศาสนา” ออกจากคำว่า “ศีลธรรมและจริยธรรม” แม้อาจจะขัดแย้งกับคำว่า “ศีลธรรมจริยธรรม” รวมอยู่ในศาสนาในส่วนที่เป็นคำสอน แต่ในความเป็นจริง การสอนศาสนาในสถานศึกษาก็เน้นในเรื่องอื่นมากกว่าจะเป็นศีลธรรมจริยธรรมจริง ๆ ตามเนื้อหาสาระที่กำหนด เพราะถ้ามีเช่นนั้นแล้ว การสอนศีลธรรมในโรงเรียนของพระสงฆ์ก็ไม่สามารถบรรลุเป้าหมายของโครงการได้

การสอนศีลธรรมในโรงเรียนของพระสงฆ์ควรเน้นการนำปฏิบัติอย่างแท้จริง ควรจะแยกออกอย่างชัดเจนว่า ศีลธรรม จริยธรรมที่ต้องการให้นักเรียนในแต่ละช่วงชั้นเรียนนั้นคืออะไร ไม่ใช่การคิดแบบเหมารวมว่า การสอนพุทธศาสนาคือการสอนศีลธรรมและจริยธรรมตามที่เข้าใจกันในปัจจุบันนี้ เพราะเนื้อหาของพุทธศาสนาที่กำหนดให้สอนตามหลักสูตรก็ไม่ใช่เรื่องศีลธรรมและจริยธรรมทั้งหมด แต่ถ้าจะเน้นการสอนศาสนาในระบบการศึกษาขั้นพื้นฐานก็ควรต้องระบุให้ชัดเจนว่าเป็นการสอนศาสนา แล้วแยกการสอนศีลธรรมและจริยธรรมออกไปเป็นอีกประเด็นหนึ่ง น่าจะดีกว่าแนวคิดที่ว่า “การสอนพุทธศาสนาในโรงเรียนคือการสอนศีลธรรม” เพราะเนื้อหาที่ระบุไว้ในสาระการเรียนรู้ศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรมคาดหวังให้ผู้เรียนศึกษาเนื้อหาทางพุทธศาสนามากกว่าส่วนที่เป็นศีลธรรมและจริยธรรม เช่น การเผยแผ่พุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือสู่ประเทศไทย ประเทศเพื่อน

บ้าน และประเทศต่างๆ ทั่วโลก ความสำคัญของพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือที่มีต่อสภาพแวดล้อม การพัฒนาตนเองและครอบครัวในสังคมไทย ที่ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจอันดีกับประเทศเพื่อนบ้าน และช่วยสร้างสรรค์อารยธรรมและความสงบสุขแก่โลกในฐานะเป็นรากฐานของวัฒนธรรมเอกลักษณ์ของชาติและมรดกของชาติ พุทธประวัติจากพระพุทธรูปปางต่างๆ หรือประวัติศาสตร์ของศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนด โครงสร้างและสาระสังเขปของพระไตรปิฎก หรือคัมภีร์ของศาสนาที่ตนนับถือ คุณของพระรัตนตรัย เป็นต้น

บทบาทที่พึงประสงค์ของพระสอนศีลธรรมควรเป็นการอบรมศีลธรรม จรรยา พัฒนาคุณธรรม จริยธรรมให้กับนักเรียนด้วยหลักธรรมทางพุทธศาสนาและวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของไทย (สำนักงานพระสอนศีลธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560) มากกว่าการสอนวิชาพุทธศาสนาอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน การอบรมศีลธรรมและจริยธรรมควรเน้นการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตประจำวันจริง ๆ มากกว่าจะเป็นหลักธรรมที่มีความลุ่มลึกและไม่เหมาะสมกับวัยของผู้เรียน โดยนักเรียนเป็นผู้คิดวิเคราะห์และอภิปรายถึงความจำเป็นในการใช้หลักธรรมดังกล่าวด้วยตนเองอันจะเป็นการฝึกให้นักเรียนมีทักษะในการแก้ปัญหาที่ซับซ้อน (Complex Problem Solving) และการคิดวิเคราะห์ (Critical Thinking) ซึ่งเป็นทักษะที่จำเป็นอย่างยิ่งในยุคปัจจุบัน พระสอนศีลธรรมต้องไม่ทำตนเป็นเหมือนบ่อเกิดหรือเป็นเจ้าของความดีแต่เพียงผู้เดียวโดยการเทศน์บรรยายตามรูปแบบเดิม แต่ควรจะเป็นผู้แนะนำให้นักเรียนลงมือปฏิบัติด้วยตนเองอันจะเป็นการเสริมสร้างประสบการณ์ทางศีลธรรมและการสร้างเหตุผลเชิงศีลธรรมและจริยธรรมแก่นักเรียนมากยิ่งขึ้น

ดังที่กล่าวมาแล้วว่า บทบาทหน้าที่ของพระสอนศีลธรรมตามที่ระบุไว้ในวัตถุประสงค์ของโครงการมุ่งให้สอนวิชาพุทธศาสนา ให้นำนักเรียนฝึกและปฏิบัติกิจทางพุทธศาสนา พร้อมทั้งนำหลักสูตรธรรมศึกษาของคณะสงฆ์เข้าไปสอนในโรงเรียนเพื่อเข้าสอบธรรมศึกษาตามระบบการศึกษาที่กำหนดโดยคณะสงฆ์ไทย แต่ปัญหาส่วนใหญ่ของพระสอนศีลธรรม คือ ระบบการเรียนการสอนเนื้อหาเพื่อท่องจำเพื่อนำไปใช้ในการสอบ อันเนื่องมาจากระบบการศึกษาที่จะต้องมีการวัดและประเมินผล ซึ่งก็เป็นไปไม่ได้ที่จะไม่มีการสอบ ประเด็นนี้เป็นปัญหาสำคัญอย่างยิ่งในการสอนวิชาพุทธศาสนาในโรงเรียนที่มีเนื้อหากำหนดให้เรียนรู้จำนวนมากและมุ่งเน้นการจำได้เพื่อการสอบ ไม่ได้สร้างทักษะการคิดเชิงวิเคราะห์ให้แก่ผู้เรียน บางครั้งนำไปสู่การตั้งคำถามว่า การเรียนวิชาพุทธศาสนาในโรงเรียนยังมีความจำเป็นหรือไม่ ความสามารถในการจดจำเนื้อหาจะสามารถพัฒนาศีลธรรมและจริยธรรมให้เกิดขึ้นแก่นักเรียนได้หรือไม่ เพราะบทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนควรจะเป็นการสอนศีลธรรมจริง ๆ แยกออกจากเนื้อหาที่เป็นศาสนาตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตร จึงจะเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการที่มุ่งเน้นให้พระภิกษุเข้าไปมีบทบาทในการสอนศีลธรรมแก่นักเรียนอย่างแท้จริง จึงเป็นประเด็นที่นำไปสู่การพิจารณาต่อไปว่า การสอนวิชาพุทธศาสนาในโรงเรียนยังมี

ความจำเป็นหรือไม่ อันเนื่องมาจากปัญหาที่ได้ปรารภมาแล้วข้างต้นนั้นซึ่งสร้างความกังวลใจให้ผู้เรียนหรือแม้กระทั่งผู้ปกครองก็เริ่มตั้งคำถามต่อการเรียนการสอนวิชาพุทธศาสนาในโรงเรียนเช่นเดียวกัน

การสอนวิชาพุทธศาสนาในโรงเรียน

ตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน พุทธศาสนาถือว่าเป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทย แม้แต่สถานศึกษาของคนไทยในอดีตก็เริ่มต้นที่วัดโดยมีพระสงฆ์เป็นผู้อบรมสั่งสอนความรู้และศีลธรรมอันดีงามให้แก่คนไทย ในปัจจุบัน รูปแบบการศึกษาสมัยใหม่ได้แยกสถานศึกษาออกจากสถาบันทางศาสนาอย่างชัดเจน แต่ก็ยังคงมีหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานที่กำหนดให้มีการศึกษาศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรม ซึ่งก็เน้นการศึกษาพุทธศาสนาเป็นหลัก ประเด็นที่จะนำเสนอต่อไปนี้ คือ การเรียนการสอนวิชาพุทธศาสนาในโรงเรียนมีความจำเป็นหรือไม่ โดยพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (ปัจจุบันคือสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์) ได้กล่าวถึงเหตุผลที่คนไทยต้องเรียนรู้พุทธศาสนาไว้ ดังต่อไปนี้

1) พุทธศาสนาเป็นจริยศึกษา เพื่อรับมือกับปัญหาของยุคพัฒนา

การศึกษาพุทธศาสนาจะให้คนไทยได้รู้จักรวบรวม ศึกษา และเลือกไปใช้ประโยชน์จากข้อมูลทั้งหลายเกี่ยวกับการเสริมสร้างความเจริญอย่างพอเพียง ยิ่งกว่านั้น สภาพความเจริญที่รออยู่ข้างหน้าในวิถีทางแห่งการพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างที่ทำกันอยู่ทุกวันนี้ จริยธรรมจึงเป็นสิ่งที่มีความต้องการเป็นอย่างยิ่ง

2) พุทธศาสนาเป็นระบบจริยธรรมที่ติดต่อกับพื้นฐานเดิมของสังคมไทย

แม้ในปัจจุบันในระดับพื้นผิวจะเห็นว่า ผู้คนเดินห่างจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนา แต่ระบบศีลธรรมตามหลักธรรมของพุทธศาสนาก็ยังคงสืบต่ออยู่อย่างหนาแน่นในรากฐานของวัฒนธรรมไทย การสอนจริยธรรมตามหลักพุทธศาสนา หรือการนำพุทธศาสนามาใช้ในการสอนจริยศึกษา เป็นการปฏิบัติที่สอดคล้องกลมกลืนกับรากฐานทางวัฒนธรรมและพื้นเพทางจิตใจของคนไทย เป็นจริยธรรมที่กลมกลืนบนพื้นฐานที่ต่อเนื่อง อีกทั้งเป็นการรู้จักใช้ทรัพยากรที่มีอยู่แล้วให้เป็นประโยชน์ซึ่งทำให้พร้อมที่จะทำงานได้ง่าย ฉับไว และเบาแรงกว่าการกระทำด้วยวิธีอื่น จึงไม่มีเหตุผลที่จะปฏิเสธการสอนพุทธศาสนาเพื่อประโยชน์ในทางจริยธรรม

3) ชาวพุทธควรมีสิทธิเรียนจริยศึกษาแบบพุทธ

การปลูกฝังจริยธรรมต้องดำเนินไปอย่างมีกระบวนการและเป็นระบบ โดยสอดคล้องกับกฎเกณฑ์แห่งศีลธรรมที่รองรับเป็นพื้นฐาน การที่สังคมไทยยอมรับพุทธศาสนา และระบบได้สืบต่อกันมาก็เพราะมีความเชื่อในพระปรีชาญาณของพระพุทธเจ้าว่าได้ทรงค้นพบสัจธรรม และทรงสั่งสอนระบบจริยธรรมที่ถูกต้องจริงแท้ตรงตามสัจธรรมนั้น จึงเห็นชอบพอใจที่จะนำเอาหลักเกณฑ์ทางศีลธรรมหรือระบบการปลูกฝังจริยธรรมของพุทธศาสนามาใช้เป็นระบบชีวิตทางศีลธรรมของตน พุทธอีกนัยหนึ่งว่า ชาวพุทธนับถือพุทธศาสนาก็คือเชื่อในระบบจริยศึกษาแบบพุทธ ชาวพุทธจึงควรมีสิทธิ

ที่จะเรียนจริยธรรมด้วยจริยศึกษาแบบพุทธ การปฏิบัติที่ถูกต้องในเรื่องนี้คือช่วยกันค้นหาให้พบและจัดจริยศึกษาแบบพุทธให้ผู้เรียนที่เป็นพุทธศาสนิกชนได้เข้ามาศึกษา

4) สังคมไทยมีข้อได้เปรียบในการจัดจริยศึกษาที่มีเอกภาพ

สังคมไทยมีประชากรส่วนใหญ่เป็นพุทธศาสนิกชน แม้จะมีความแตกต่างหลากหลายแต่ก็เป็นความแตกต่างระดับพัฒนาการทางจิตปัญญา ส่วนความเชื่อและหลักคำสอนทั่วไปคงเป็นรูปแบบเดียวกันทั่วโลก จึงน่าจะใช้ข้อได้เปรียบของสังคมไทย กล่าวคือความมีเอกภาพทางศาสนาให้เป็นประโยชน์มากที่สุด ดังนั้น สังคมไทยจึงไม่มีเหตุผลที่จะไม่สอนจริยศึกษาตามหลักพุทธศาสนา เพราะพุทธศาสนาในประเทศไทยมีเอกภาพมากถึงขั้นที่อาจพูดได้ว่ามากที่สุดแห่งหนึ่งในโลก

5) การเรียนพุทธศาสนาเพื่อมาอยู่ร่วมกันและร่วมพัฒนาสังคมไทย

การศึกษาพุทธศาสนาก็คือการเรียนรู้สิ่งที่คนที่อยู่ในสังคมไทยต้องรู้ ในฐานะที่เป็นการรู้จักเรื่องราวประเทศของตน เป็นความรับผิดชอบของการศึกษาที่จะต้องจัดให้คนไทยได้เรียนรู้พระพุทธศาสนา ถ้าคนไทยไม่รู้จักพระพุทธศาสนาทั้งในด้านเนื้อหาและสถาบันก็คงต้องถือว่าเป็นความบกพร่องของการศึกษาของชาติ (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2544)

จากข้อความดังกล่าว สรุปได้ว่า ประชาชนชาวไทยควรที่จะเรียนวิชาพุทธศาสนา เพราะประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศไทยนับถือพุทธศาสนา การศึกษาจริยธรรมที่มีรากฐานมาจากพุทธศาสนาเป็นการเรียนรู้รากฐานของความเป็นไทย เป็นแนวทางทางในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมไทยที่เป็นสังคมชาวพุทธได้อย่างสันติสุข พุทธศาสนามีฐานะเป็นสถาบันหลักของชาติ วิถีการดำรงชีวิตของชาวไทยล้วนได้รับอิทธิพลมาจากพุทธศาสนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งมีเอกลักษณ์เฉพาะตนแตกต่างจากประเทศอื่น ๆ ที่นับถือศาสนาอื่น ๆ ดังนั้น หลักปฏิบัติทางจริยธรรมซึ่งเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมอันดีงามของชาวไทยจึงน่าจะมาจากหลักคำสอนทางพุทธศาสนา การศึกษาเล่าเรียนวิชาพุทธศาสนาจะเป็นการกล่อมเกลাজิตสำนึกดีชั่วของชาวไทยได้เป็นอย่างดี นั่นคือความจำเป็นในการจัดการเรียนการสอนวิชาพุทธศาสนา

แต่นักวิชาการทางปรัชญาไม่เห็นด้วยที่จะมีการเรียนการสอนวิชาพุทธศาสนาในโรงเรียน ดังที่สุรพศ ทวีศักดิ์ (2558) ได้เสนอทัศนะไว้ในบทความเรื่อง ควรใช้เหตุผลสร้างจริยธรรม ที่ว่า

“ควรยกเลิกหลักสูตรวิชาพุทธศาสนาในระดับมัธยมปลายให้เรียนวิชาจริยศาสตร์แทน การใช้เหตุผลสร้างจริยธรรมตรงกับความคิดหลักในการเรียนวิชาจริยศาสตร์ (ethics) หรือ ปรัชญาศีลธรรม (moral philosophy) ซึ่งไม่ใช่การเรียนแบบท่องจำหัวข้อศีลธรรมเป็นข้อ ๆ เป็นชุด ๆ แบบที่เรียนในวิชาศาสนา หรือหน้าที่พลเมือง ไม่ใช่เรียนสิ่งที่ถูกอำนาจรัฐกำหนดให้จดจำและนำไปปฏิบัติแต่เรียนในรูปแบบที่ชวนกันอภิปราย ถกเถียงในประเด็นพื้นฐานต่าง ๆ เช่น ถ้าเราบอกว่า การกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งดีหรือถูกต้อง ทำไมมันถึงดีหรือถูกต้อง มีเหตุผลสนับสนุน และข้อโต้แย้งต่าง ๆ อย่างไร ถ้ามีบางแนวคิดบอกว่า การกระทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวมเป็นสิ่งที่ดีหรือถูกต้อง ก็ต้องถาม

ต่อว่า มีเหตุผลอย่างไรถึงดีหรือถูกต้อง แล้วเราก็จะเข้าใจเหตุผลของแนวคิดนั้นว่าคืออะไร จากนั้นก็จะดูว่า ถ้ามีข้อโต้แย้งว่า การอ้างเรื่องประโยชน์ส่วนรวมเพื่อละเมิดเสรีภาพของปัจเจกบุคคลและเสรีภาพทางการเมือง จะสามารถอ้างได้หรือไม่ แนวคิดนั้นจะมีคำตอบอย่างไร คำตอบก็อาจจะเป็นไปได้ว่า ไม่สามารถอ้างประโยชน์ส่วนรวมเพื่อละเมิดเสรีภาพของปัจเจกบุคคลและเสรีภาพทางการเมืองได้ เนื่องจากการมีเสรีภาพดังกล่าวเป็นหลักประกันพื้นฐานที่ขาดไม่ได้ของการสร้างประโยชน์ส่วนรวม เป็นต้น จากนั้นผู้เรียนกับครูก็จะร่วมอภิปรายแลกเปลี่ยนกันว่าตนเองคิดอย่างไรต่อแนวคิดดังกล่าว

วิธีการเรียนจริยศาสตร์หรือปรัชญาศีลธรรมดังกล่าวมา ไม่ใช่การยึดเยียดความคิดทางจริยธรรมให้ผู้เรียนจำหรือเชื่อ แต่เป็นการกระตุ้นให้ผู้เรียนรู้จักตั้งคำถาม รู้จักใช้เหตุผลโต้แย้งในประเด็นปัญหาพื้นฐานต่างๆ เกี่ยวกับความถูกต้องทางจริยธรรม ความเป็นมนุษย์ คุณค่า และเป้าหมายของชีวิต เป็นการเรียนรู้เพื่อเข้าใจความเป็นมนุษย์ของตัวเอง เคารพตัวเอง เชื่อมมั่นในตัวเองที่จะคิดเองได้ ตัดสินเรื่องถูกผิด และรับผิดชอบตัวเองได้เมื่อเผชิญสถานการณ์ต่างๆ ในชีวิตจริง หรือเมื่อต้องวิเคราะห์เรื่องถูก ผิดในทางสังคม รวมทั้งมีจิตใจเปิดกว้างต่อความคิดหรือเหตุผลที่แตกต่าง นี่จึงเป็นการศึกษาที่สร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย เพราะพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยต้องมีความเป็นมนุษย์ให้ได้ก่อน ไม่ใช่เป็นเพียงสัตว์เลี้ยงที่ถูกปลูกฝังให้เชื่อฟัง และเกรงกลัวผู้มีอำนาจเท่านั้น”

จะเห็นได้ว่า ทักษะดังกล่าวต้องการนำเสนอว่า การเรียนวิชาพุทธศาสนาหรือแม้กระทั่งวิชาหน้าที่พลเมืองเป็นการเรียนแบบท่องจำ ไม่ส่งเสริมการใช้ความคิดหรือการให้เหตุผลต่อสิ่งที่เรียกว่าจริยธรรมหรือเหตุผลเชิงจริยธรรม เพราะหลักจริยธรรมได้ถูกกำหนดไว้เรียบร้อยแล้วหรือที่เรียกว่า เป็นชุด หรือเป็นหัวข้อธรรมตามที่ปรากฏในแบบเรียนแล้ว การเรียนเช่นนี้ถูกเรียกว่า การยึดเยียดจริยธรรมหรือหน้าที่พลเมืองตามที่คนมีอำนาจในรัฐได้กำหนดไว้แล้ว จึงเป็นสิ่งที่ควรที่จะยกเลิกแล้วให้หันมาศึกษาวิชาจริยศาสตร์หรือปรัชญาศีลธรรมแทน ซึ่งเป็นการเรียนแบบเน้นการอภิปรายโต้แย้งใช้เหตุผลซึ่งจะส่งผลต่อทักษะในการใช้ความคิดของผู้เรียนมากกว่าท่องจำดังเช่นที่ทำกันอยู่ในปัจจุบันนี้ นั้นแสดงให้เห็นว่า สิ่งที่บกพร่องคือวิธีการสอนอาจจะไม่ใช่เนื้อหาของจริยธรรมทางศาสนา แต่อย่างไรก็ตาม ทักษะดังกล่าวก็ระบุเพียงว่าควรยกเลิกหลักสูตรวิชาพุทธศาสนาในระดับมัธยมปลายเท่านั้น ส่วนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้นไม่ได้ระบุไว้ว่าควรยกเลิกหรือไม่ อาจเป็นเพราะนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายควรมีทักษะในการใช้เหตุผลในการสร้างจริยธรรมดังกล่าวแล้ว

ทักษะทั้งสองข้างต้นมีรากฐานความคิดที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง เพราะทักษะแรกมีรากฐานมาจากแนวความคิดทางศาสนาหรือแนวจารีตนิยมที่เห็นว่า หลักธรรมทางพุทธศาสนาเป็นสัจธรรม หากน้อมนำมาประพฤติปฏิบัติย่อมสร้างสันติสุขให้แก่ชีวิตได้อย่างแท้จริง การศึกษาหลัก

จริยธรรมทางพุทธศาสนาจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับพุทธศาสนิกชนผู้เลื่อมใส จึงไม่มีเหตุผลใดที่จะคัดค้านการศึกษาหลักจริยธรรมหรือวิชาพุทธศาสนาในโรงเรียนอันจะเป็นเบ้าหลอมแห่งวิถีชีวิตของชาวพุทธ ส่วนทัศนะที่เสนอให้ยกเลิกการเรียนวิชาพุทธศาสนาในสถานศึกษา มองไปที่กระบวนการเรียนการสอนในลักษณะของการท่องจำเพื่อการสอบว่าไม่ใช่วิธีการที่จะสร้างเหตุผลเชิงจริยธรรมได้ นั้นแสดงว่า สิ่งที่บกพร่องคือวิธีการสอน ไม่ใช่ตัวหลักศีลธรรมทางศาสนา หากเรามีวิธีการสอนให้ผู้เรียนได้ใช้เหตุผลเชิงวิพากษ์จริยธรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์กว่าการสอนให้จดจำหลักจริยธรรมทางศาสนา

ปัญหาของการเรียนการสอนวิชาพุทธศาสนาในโรงเรียนในระบบการศึกษาขั้นพื้นฐานของประเทศไทย จึงมีทั้งประเด็นที่เน้นเนื้อหาจำนวนมากและกระบวนการเรียนการสอนที่เน้นการท่องจำโดยปราศจากการตั้งคำถามเชิงวิพากษ์ตัวกล่าวแล้วข้างต้น จึงเป็นปัญหาที่ควรจะต้องคิดต่อไปว่า การสอนศีลธรรมในโรงเรียนควรมีเนื้อหาของสิ่งที่เรียกว่า ศีลธรรมจริยธรรมต่างหากหรือไม่ แยกให้ขาดจากประเด็นเนื้อหาทางศาสนา และระบุให้ชัดเจนว่า ศีลธรรมจริยธรรมที่เหมาะสมหรือนักเรียนในระบบการศึกษาขั้นพื้นฐานของประเทศไทยควรมีนั้นต้องประกอบด้วยศีลธรรมจริยธรรมอะไรบ้าง ที่จะบ่งบอกหรือสื่อถึงอัตลักษณ์ของความเป็นคนไทย

อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนมีทัศนะว่า การเรียนการสอนวิชาพุทธศาสนาในสถานศึกษายังมีความจำเป็นอันเนื่องมาจากพุทธศาสนาเป็นรากฐานของสังคมไทย วิถีชีวิตของชาวไทยส่วนใหญ่ก็ได้รับอิทธิพลมาจากพุทธศาสนา แต่ประเด็นที่จะต้องนำมาปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของนักวิชาการดังที่กล่าวมาแล้วก็คือกระบวนการสอนที่จะต้องเปลี่ยนแปลงจากการท่องจำหัวข้อธรรมเป็นชุด ๆ เพื่อสอบวัดผลมาเป็นการสอนในเชิงอภิปราย วิเคราะห์เพื่อสร้างเหตุผลเชิงจริยธรรมให้เกิดขึ้นแก่ผู้เรียนต่างหาก เช่น การตั้งคำถามว่า ทำไมเราจะต้องมีความกตัญญู ทำไมเราต้องเคารพผู้อื่น ทำไมเราต้องมีความรับผิดชอบ เป็นต้น

สรุป

โครงการพระสอนศีลธรรมได้รับการอุดหนุนงบประมาณจากรัฐบาลบนพื้นฐานความคิดที่ว่าพระมีศักยภาพที่จะสอนศีลธรรมให้แก่นักเรียนในระบบการศึกษาระดับพื้นฐานได้ดีกว่าครูทั่วไป บทบาทหน้าที่ของพระที่ไปสอนในโรงเรียนจึงถูกคาดหวังว่าจะสามารถพัฒนาศีลธรรมและจริยธรรมของนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น แต่บทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนกลับเป็นเพียงการสอนวิชาพุทธศาสนา การนำปฏิบัติและประกอบกิจทางพุทธศาสนา รวมทั้งการสอนและอบรมธรรมศึกษาให้แก่นักเรียน จึงเกิดประเด็นคำถามว่า บทบาทของพระที่ไปสอนในโรงเรียนดังกล่าวนี้เป็นการสอนศีลธรรมตามวัตถุประสงค์ของโครงการหรือไม่

บทบาทของพระสอนศีลธรรมจึงไม่ควรเป็นเพียงการสอนวิชาพุทธศาสนาหรือธรรมศึกษาตามหลักสูตรของคณะสงฆ์แต่เพียงอย่างเดียว แต่ควรเน้นหนักในเรื่องศีลธรรมจริยธรรมที่จำเป็นสำหรับสังคมไทยด้วย เพื่อให้ตรงกับฐานความคิดสำคัญของโครงการดังกล่าว โดยลดการเน้นให้นักเรียนท่องจำเนื้อหา แต่เปลี่ยนมาเป็นการสอนให้นักเรียนอภิปรายตั้งคำถามเพื่อสร้างเหตุผลเชิงจริยธรรมมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนส่วนใหญ่เน้นการสอนให้ได้เนื้อหาจำนวนมากในเชิงความจำ แต่ขาดการเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ตั้งคำถามและแสดงทัศนะของตนต่อประเด็นศีลธรรมหรือจริยธรรมที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญที่จะสร้างนักเรียนให้สามารถพัฒนาความเป็นคนมีเหตุผลเชิงจริยธรรมได้มากยิ่งขึ้น

แม้สังคมจะเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยซึ่งมีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีอย่างไม่หยุดนิ่ง แต่เราก็ไม่สามารถปฏิเสธได้ว่า พุทธศาสนาเป็นรากฐานส่วนใหญ่ของสังคมไทย ดังนั้น การสอนวิชาพุทธศาสนาในโรงเรียนยังมีความจำเป็นต่ออัตลักษณ์ของความเป็นคนไทยที่มีวิถีชีวิตบนพื้นฐานทางพุทธศาสนา ดังนั้นเนื้อหาและวิธีการสอนควรจะเน้นการสร้างเหตุผลให้แก่ผู้เรียนต่อหลักศีลธรรมจริยธรรมที่นำมาสอนซึ่งเป็นไปตามหลักคำสอนของพุทธศาสนาที่เน้นให้บุคคลพิจารณากระบวนการใช้สติปัญญาเสียก่อนแล้วค่อยเชื่อหรือศรัทธาต่อหลักคำสอนนั้น ๆ ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าการสร้างความสามารถในการใช้เหตุผลต่อผู้เรียนล้วนเกิดผลดีมากกว่าการมุ่งเน้นให้จดจำหัวข้อธรรมทางพุทธศาสนาได้ แสดงให้เห็นว่าการเรียนการสอนควรมุ่งเน้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติมากกว่าเน้นสอนเนื้อหาทางพุทธศาสนา โดยการนำปฏิบัติเพื่อพัฒนานักเรียนให้มีทักษะในการคิดเชิงวิพากษ์ในประเด็นทางศีลธรรม จึงจะเรียกได้ว่าเป็นกระบวนการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลอันสอดคล้องกับสาระการเรียนรู้สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรมอีกด้วย

บรรณานุกรม

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2554). **หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา.
- _____. (2544). **หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา.
- กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.(2544). **การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา กลุ่มการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2560). **โครงการครูพระสอนศีลธรรม**. สืบค้นเมื่อวันที่ 16 ตุลาคม 2560, จาก[https://www.krupra.net/new/index.php?url=krupra.\(2560\).ราชบัณฑิตยสถาน.\(2546\).พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542](https://www.krupra.net/new/index.php?url=krupra.(2560).ราชบัณฑิตยสถาน.(2546).พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542). กรุงเทพฯ : บริษัทนานมีบุ๊คส์ จำกัด.

วารสารแสงอีสาน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

สำนักงานพระสอนศีลธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2560). **คู่มือพระสอนศีลธรรม**. กรุงเทพฯ ฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
สุรพศ ทวีศักดิ์. (2558). **ใช้เหตุผลสร้างจริยธรรม**. สืบค้นเมื่อวันที่ 13 กันยายน 2558, จาก <https://prachatai.com/journal>. (2015).